

**Український юрист, економіст,
історик, краєзнавець, етнограф,
лікар-епідеміолог,
доктор права, філософії та медицини**

ШАФОНСЬКИЙ
Опанас Филімонович

24.12.1740 – 08.04.1811

Рятувальник Москви із Сосниці

Дата публікації [16.03.2014](#) | Автор [Олексій Орехович](#)

*Цариця грізна, Чума
Тепер іде на нас сама
І лестить жатвою багатою,
І до нас у віконце день і ніч
Стукає могильною лопатою ...
Що робити нам? І чим допомогти?
О.С. Пушкін*

За свою довгу історію Москва пережила безліч народних лих: спустошливі ворожі навали, землетруси, повені, пожежі ... Серед них – епідемія чуми 1770-1772 років, що супроводжувалася «чумних бунтом».

«Чорна смерть», як називали чуму, відвідувала Європу неодноразово. Особливо страшною була пандемія 1346-1348 років, яка забрала, за одними даними, чверть, а за іншими – третину всього населення.

Досі точно невідомо, якими шляхами наприкінці 1770 року чума пробралася до Москви. Однак є версія, що вона була привезена в Москву російськими військами з чергового закордонного походу. Про її наближення знали. Імператриця Катерина II слала московському генерал – губернатору графу Петру Семеновичу Салтикову приписи про необхідність вжиття запобіжних заходів. Заходи було вжито, але вони виявилися недостатніми. У листопаді 1770 року чума почала показуватися в деяких будинках, але настільки в малому вигляді, що не привертала до себе уваги.

17 грудня того ж року старший медик і генеральний штаб – лікар Опанас Филімонович Шафонський діагностував моровицю в госпіталі на Введенських горах і повідомив про це завідувачу всією медичною частиною Москви штабт-фізику Андрію Андрійовичу Ріндеру. Однак Андрій Ріндер заявив, що це не «моровиця» (бубонна форма чуми): «чорні плями» на тілі хворого – не карбункули, а пролежні. Опанас Шафонський

наполягає: «Пролежні від довгого лежання відбуваються», а деякі хворі померли «тільки всього» на третю добу від початку захворювання. Андрій Ріндер і це ігнорує.

Опанас Филимонович прагнув проникнути в таємниці походження, розвитку епідемії і розробити методи боротьби з ними. Він наполягав на негайних карантинних заходах з «морвою виразкою», яка в середньовічній Європі спустошувала не тільки великі області, а й цілі держави.

Однак московська влада не бажала прислухатися до голосу розуму, вважаючи відкриття Опанаса Шафонського неспроможними. Всі висловлювані їм попередження належного розуміння не знаходили. Сучасник писав: «Голос Шафонського – це був перший голос, який застерігає Москву від небезпеки, що загрожує, і якби лінь і впертість ... не заглушали цього голосу, Москва, без сумніву, була б врятована».

На думку дослідників, така поведінка головного «медичного начальника» Москви Андрія Ріндера багато в чому сприяла поширенню епідемії. Як писав відомий російський судовий медик та історик медицини Яків Олексійович Чистович: «Андрій Ріндер, що не прислухався до грізних попереджень, тим, може, подав привід до надмірного та швидкого її (чуми. – автор матеріалу) розвитку». Крім некомпетентності, до неправильного рішення призвело й інше підґрунтя дій Андрія Ріндера: чванливий і самовдоволенний, він не міг перенести, що моровицю першим виявив його підлеглий, до того ж не російського походження.

І чума поширювалася усе ширше, вже несучи в інший світ по 40-70 чоловік на добу. У Преображенській і Петровській слободах населення вимирало цілими сім'ями.

Не можна сказати, що влада не діяла. У кількох монастирях розміщуються чумні лікарні. «Сумнівних людей» доставляли в «особливий дім» в селі Троїцьке – Голенищево поблизу Воробйових гір. Влаштовувалися карантинні будинки також в інших місцях. 19 серпня 1771 року закривають присутні місця, крамниці, магазини, трактири, мануфактури. Встановлюють карантинний режим. Проте все це не приносило помітного результату. Москвичі приховували захворілих, боячись спалення своїх зачумлених будинків і майна. Померлих закопували в садах, дворах, кидали в колодязі, ховали в льохах або просто вночі виносили на вулицю ...

Генерал – губернатор Петро Салтиков, зневірившись впоратися з епідемією, поїхав у свій родовий маєток Марфино. За ним з міста поїхали Московський цивільний губернатор Іван Іванович Юшков та інші начальники. Москва залишилося без влади. Мор і мародерство довели до відчаю мешканців міста.

До Москви 21 вересня (2 жовтня) 1771 року Катериною II був направлений граф Григорій Григорович Орлов «у повноті мочі» для припинення епідемії чуми, що вже забирала до тисячі осіб на день. Використовуючи рекомендації Опанаса Шафонського граф Григорій Орлов прийняв рішучі заходи: розбив Москву на санітарні ділянки, посилив блокпости, будинки хворих заколючували і на них малювали червоні хрести. Була також

встановлена грошова винагорода тим, хто виписується з лікарень (одруженим – по 10 рублів, холостякам – по 5 рублів), що стало більш дієвим заходом проти приховування хворих, ніж найсуворіші накази.

У Москві вживаються необхідні екстрені заходи: відкриваються нові карантинні будинки, за міською межею засновуються спеціалізовані лікарні, посилюється карантинний режим. Московському поліцмейстеру дається вказівка використовувати в цілях припинення поширення епідемії всі наявні сили поліції.

За наполяганням консилиуму лікарів, до якого входив Опанас Шафонський, заражене майно, насамперед предмети одягу, доставлялося на спеціальні склади з охороною. Там воно піддавалося знищенню шляхом спалення.

До боротьби з епідемією чуми були підключені всі без винятку московські медики. За це вони отримували подвійне платню. Правда, на початку епідемії їх доводилося охороняти від «народних бунтів», коли простолюдини стали звинувачувати лікарів у «потуранні мору». Справа тоді закінчилася арештом призвідників заворушень і стратою деяких з них.

У цих важких умовах, постійно ризикуючи життям, працювали московські лікарі, першим серед них називають Опанаса Шафонського. Адже він раніше всіх діагностував чуму у Москві та фактично став провідним медиком у боротьбі з епідемією.

Опанас Филімонович, як учений, що вивчає епідеміологію, зробив відкриття, яке відкривало новий шлях боротьби з чумою. За його наполяганням в лікувальних установах стали розділятися тяжкохворі і видужуючі люди. Цей захід різко знизив кількість повторних захворювань.

Діяльну участь у боротьбі з епідемією чуми, цього безжального бича середньовічної Європи, дало Опанасу Шафонському багатющий дослідний матеріал. Свої спостереження, досвід практичної роботи у боротьбі з чумою він виклав у фундаментальній праці «Опис морової виразки, що була у столичному місті Москві з 1770 по 1772 рр., з доданням усіх для припинення неї тоді встановлених установ». Ця наукова праця була надрукована в Москві в 1775 році. «Опис» присвячувався Катерині II і мав великий успіх не тільки в Росії, але і за її межами. Ім'я автора стало користуватися великою популярністю в медичних колах, насамперед серед тих, кому доводилося боротися з самими різними епідеміями. Стосувалося це і військової медицини. «Опис» швидко переклали німецькою й іншими іноземними мовами.

Опанаса Шафонського по праву вважають одним із основоположників епідеміології та санітарії Російської імперії, правонаступником якої був Радянський Союз з Українською РСР у складі. Він всесвітньо визнаний лікар-епідеміолог, завдячуючи якому поборолі чуму в Москві, а також використовували його дослідження та рекомендації в боротьбі з «чорною смертю» в інших частинах Земної кулі.

Він багато дбав про благоустрій госпіталю, де працював, і його нововведення, що полегшували внутрішню госпітальну службу, зміцнили пам'ять про нього в Москві на

довгий час. У 1776 р. він був призначений штатт – фізиком Москви і керуючим медичною конторою (тобто головним лікарем).

Опанас Шафонський народився 13 (24 за новим стилем) грудня 1740 року в місті (зараз селище міського типу – прим. автора) Сосниця. Тут він провів свої дитячі роки та літа не молоді.

Рід Шафонських походить від польського шляхтича Андрія Шатило, який після виходу з Польщі оселився неподалік Сосниці. Його правнук Филімон Йосипович був сотником гоголівським і сосницьким та писався з початку Шатиловським, а потім з другої половини XVIII століття Шафонським.

Рід Шафонських записаний в VI частині родословних книг Московської, Херсонської та Чернігівської губерній. Герб Шафонських занесений до VII частини Загального гербовника дворянських родів Російської імперії.

На час народження Опанаса Шафонського його батько Филимон Шатиловський був Сосницьким сотником Чернігівського полку. За наявними даними садиба сотника стояла на південно-східній околиці Сосниці і упиалась у річку Убідь.

Зростав хлопчик надзвичайно розумним і спостережливим, хоч був і кволим за станом здоров'я. За традицією, що побутувала в подібних сім'ях, готувати б продовжувача роду козацького, командувача військового. Але йти у військо не дозволяв фізичний стан. Тому й вирішив батько, помічаючи в синові феноменальну пам'ять і неабиякі здібності, віддати його в науку. Знайомий німець умовив батька відправити хлопця за кордон із метою отримання належної освіти. Так десятирічний українець Опанас Шафонський опинився в німецькому місті Галле.

За протекцією того ж самого знайомого німця, Опанаса Филимоновича зарахували до середнього учбового закладу Галльської педагогії. Рідкісно обдарований учень після закінчення цього закладу вступив до Галльського університету на філософський факультет. Опанасу Шафонському легко давались науки, він багато читав і знав, займався вивченням інших, крім німецької, іноземних мов. Університет закінчив з присвоєнням йому ученого ступеня доктора філософії.

Однак молодий учений на цьому не зупинився. Його приваблювали й інші науки. Він захопився вивченням законів, і сам хотів стати на їх захисті. Тому Опанас Шафонський вступив на юридичний факультет Лейденського університету, який також закінчив з отриманням ученого ступеня доктора права.

Але на цьому Опанас Филимонович не зупинився, а пішов далі. Він продовжував невтомно працювати над поглибленням знань із різних галузей наук: історії, архітектури, мистецтва. Особливу увагу приділяв подальшому вивченню іноземних мов.

Пам'ятаючи завчені з дитинства з Псалмів Давида слова, що тільки добро й милосердя супроводжувати будуть протягом всього життя, Опанас Шафонський звертається до найгуманнішої професії, що дає людям здоров'я і радість життя, – медицини. Приймавши рішення здобути медичну освіту, він поїхав до міста Страсбурга та вступив до університету на медичний відділ.

Закінчив Опанас Шафонський Страсбурзький університет і там же захистив дисертацію, здобувши вчений ступінь доктора медицини по відділу гінекології.

Після навчання, отримавши три докторські дипломи, та повернення на Батьківщину в 1763 році він пробував себе на багатьох теренах: був економістом, етнографом, лікарем ... Як справжній козак, Опанас Филимонович, ступивши на рідну землю, він хотів бути якнайбільше корисним для своїх людей, віддати всього себе роботі, яка б сприяла

полегшенню їхнього життя, охороні їхнього здоров'я. Він пішов працювати військовим лікарем.

Саме в той час Росія готувалася до війни з Туреччиною. Коли почалася війна, Опанас Филімонович працював штабним лікарем у зоні військових дій.

Хоч Туреччина й терпіла поразку, а російські війська наступали, але на народприйшло велике лихо, перед яким важко було вистояти. Страшенна хвороба – чума безжалісно косила воїнів і цивільних. Наступний етап його лікарської біографії був пов'язаний з Москвою та тою чумою, що напала на москвичів.

Доклавши стільки зусиль в боротьбі з тяжкою хворобою і здобувши цим світову славу, Опанас Шафонський, залишаючись все ж вірним клятві Гіппократа, переходить на юридичну роботу.

Душа його линула до рідного Чернігово-Сіверського краю, до Сосниці, де в благочестивій козацькій сім'ї народився, провів ранні дитячі роки і звідки пішов у великий світ.

З 1782 року він радник, а в 1787-1797 роках – голова Палати карного суду Чернігівського намісництва, яке було створене 1781 року.

Опанас Филімонович допомагав людям у захисті прав добрими порадами і щирим ставленням. Хоча і не відмовляв, якщо кому терміново потрібно, й у медичній допомозі.

Талановиту високоосвічену людину не міг не помітити генерал-губернатор Малоросії граф Петро Олександрович Рум'янцев – Задунайський. Він доручив Опанасу Филімоновичу зробити ґрунтовне і широке топографічне дослідження Лівобережжя України. Була здійснена велика робота. За результатами її Опанас Шафонський створив першокласну на той час історико – краєзнавчу працю, яка поклала початок систематичному вивченню минулого Чернігівщини «Чернігівського намісництва топографічний опис». У копітливо зібраних і старанно опрацьованих матеріалах подані цінні відомості про історію, господарство, населення, соціально-економічне становище Лівобережної України другої половини XVIII століття.

До «Чернігівського намісництва топографічного опису» Опанас Шафонський додав дві карти Лівобережної України («Генеральную карту Малой России, на 10 полков разделенной», тобто періоду гетьманського управління, і «Генеральную карту Малой России, на 3 наместничества разделенной»), а також «26 изображений Малороссийского одеяния». Однак останнього додатку немає в друкованому виданні.

Крім «Чернігівського намісництва топографічного опису», відома також його інша праця подібного характеру, а саме: «Медико-топографічний опис Москви», який був частково оприлюднений у 1782 р.

У працях Опанаса Шафонського зі статистики та історії подано етнографічні матеріали, показано соціальне становище різних верств населення, його побут, говірки.

Вони й понині вважаються важливим історичним джерелом для вивчення історії й економіки не тільки Чернігівщини, а інших регіонів України.

Син сотника Чернігівського козацького полку в епоху Катерини II був помітною фігурою у вітчизняному науковому світі. Заслуги Опанаса Филімоновича, у тому числі і в ліквідації епідемії чуми в Москві, були високо оцінені: в 1798 році він став дійсним таємним радником. За Петровським табелем про ранги 1722 року цей цивільний чин дорівнював військовим чинам: в армії – генерал від фортифікації (генерал-майор), на флоті – контр-адмірал. Дорівнював він також вищому придворному чину камергер. Особи, які мали цей чин, займали посади директорів департаментів, губернаторів, градоначальників.

Разом з Богданом (Зіновієм) Михайловичем Хмельницьким, Петром Дорофієвичем Дорошенком, Іваном Степановичем Мазепою, Данилом Павловичем Апостолом він входить у сотню великих козаків, найбільш видатних представників козацтва за всю його історію.

Авторитет Опанаса Шафонського важливу роль відіграв при створенні адміністративно-територіальної одиниці – повіту з центром у Сосниці. Після ліквідації Катериною II автономної української козацької держави (Гетьманщини) Сосниця з 1782 до 1796 року перебувала в складі Новгород-Сіверського намісництва. З 1797 року стала повітовим містом Малоросійської (другої – прим. автора), а з 1802 року – Чернігівської губернії (так зване штатне місто, тобто – центр адміністративно-територіальної одиниці). Такий стан справ зберігався до 1924 року.

У 1803 році в Сосниці була відкрита земська лікарня, на базі якої в подальшому відбулася звична для багатьох поколінь сосничан «Сосницька ЦРЛ».

Патріотичні устремління людини такої широкомасштабної діяльності, яким був Опанас Филімонович, невелике рідне повітове місто Сосниця не могло задовольнити і дати простір його думкам.

Коли Катерина II збиралася їхати до Криму, Опанасу Шафонському було доручено дослідити дороги, якими мала проїжджати цариця, брати участь у підготовці її зустрічі.

Не без турбот Опанаса Филімоновича, імператриця, проїжджаючи 24 січня 1787 року через Сосницю, відвідала Свято-Троїцький собор і «пожалувала» 500 карбованців на оновлення Храму. Після урочистої зустрічі та молебнів Катерина II зупинилась у будинку Марка Федоровича Полторацького, а наступного дня рушила до Чернігова.

Як стверджує відомий український краєзнавець, діалектолог і громадський діяч Юрій Степанович Виноградський: «У 1787 році вона (Катерина II – прим. автора) проїжджала через Сосницю і зупинялася у поміщика Полторацького, за яким закріпила всі вільні сосницькі землі. Сосницький поміщик Шатиловський (Шатило), великий шахрай, зумів догодити Катерині і одержав у нагороду хутори: Чаці, Ляшківці, Степок, Якличі, Андріївку, Філонівку».

Юрій Степанович – уродженець Сосниці, засновник і багаторічний директор Сосницького краєзнавчого музею «великим шахраєм» назвав Опанаса Шафонського. У

розумінні Юрія Виноградського «великий шахрай» має зовсім інший зміст відмінний від слова шахрай того, що трапляється в українській, білоруській і польській мовах: шахрай – той, котрий дурить інших, зловживаючи їх довірою, в корисливих цілях; аферист, пройдисвіт, злодій, ошуканець, обманщик, проноза, пройда, крутій, жулік, брехун, людина, нечиста на руку. Він мав на увазі – розумний, винахідливий.

Для відродження Сосниці та Сосниччини сьогодні бракує саме такого «великого шахрая». Адже Опанас Филімонович так догодив Катерині II, що Сосниця була приречена на багато років бути повітовим центром та розвиватися в усіх напрямках.

Здійснивши безсмертний зажиттєвий подвиг для народу, 27 березня (8 квітня) 1811 року Опанас Филімонович помер у с. Якличі. Поховали його у Чернігові на цвинтарі Воскресенської церкви.

24 грудня 2015 року виповниться 275 років від дня народження Опанаса Филімоновича Шафонського – українського юриста, економіста, історика, краєзнавця, етнографа, лікаря-епідеміолога, доктора права, філософії та медицини.

Останні роки сосничани в особі депутатів районної, селищної та окремих сільських рад крок за кроком віддають належну пошану своїм визначним землякам, які внесли великий вклад у культурний і соціально-економічний розвиток району, Чернігівщини, України, робили Сосницю та Сосниччину більш відомими.

Однак не все виходить одразу. Наприклад, сосницькі лікарі ще обмірковують: заслугове чи ні головний винуватець відкриття земської лікарні в 1803 році Опанас Филімонович Шафонський щоб його ім'я носив комунальний лікувально – профілактичний заклад «Сосницька центральна районна лікарня»? Тим часом районна та селищна рада разом з Сосницьким відділенням Чернігівського земляцтва в м. Києві вже працюють над належним вшанування пам'яті Опанаса Шафонського в рідній Сосниці.

Були та залишаються великі сподівання на участь представників Уряду Російської столиці та московських земляків-чернігівців у підготовці та відзначенні 275-річчя від дня народження рятувальника Москви на його батьківщині в Сосниці.

Олексій ОРЕХОВИЧ

Чотири спасіння Москви українцями

Дата публікації [31.05.2014](#) | Автор [Олексій Орехович](#)

За свою довгу історію Москва пережила багато народних лих. Деякі з них були відвернені завдячуючи українцям. На сьогодні відомі чотири таких спасінь Москви українцями.

Перше спасіння

Епідемія чуми 1770-1772 років, що супроводжувалася «чумних бунтом», загрожувала Москві повним вимиранням.

Син Сосницького сотника Чернігівського полку Опанас Филімонович Шафонський, який на той час був старшим медиком і генеральним штаб-лікарем Москви 17 грудня 1770 року діагностував моровицю та запропонував розроблену методику боротьби з нею. Із запізненням, але його методика була застосована, що дозволило подолати чуму в Москві. Він став всесвітньо визнаним лікарем-епідеміологом. (Більш детально про це викладено на нашому сайті в матеріалі «Рятувальник Москви із Сосниці» від 16.03.2014 року.)

Друге спасіння

Живе неймовірна легенда про те, що рука козацького ватажка, кошового отамана Запорізької Січі й усього Війська Запорізького Низового, героя багатьох українських пісень і казок Івана Дмитровича Сірка допомогла перемогти французів у Вітчизняній війні 1812 року. Коли російська армія стояла під Бородіно, козак Михайло Неліпа розповів фельдмаршалу Михайлу Кутузову про звитяжну праву руку отамана Сірка.

Іван Сірко, надзвичайно талановитий воїн і видатний політичний діяч свого часу, здійснив кілька десятків військових походів, і не зазнав жодної поразки.

Про Сірка говорили і зовсім неймовірні речі. Наприклад, що його не брали ні куля, ні меч. Що Сірко – перевертень, який може перетворюватися на вовка! І що був він «великим характерником». Так у Запорізькій Січі називали людей, яких сьогодні назвали б магами або екстрасенсами. Вони насправді володіли надприродними здібностями.

Бурхливим виявилось не тільки земне життя Івана Сірка, а й посмертне. Великий воїн-характерник навіть після смерті продовжував перемагати ворогів! Він заповідав козакам після його смерті відрізати його праву руку і ходити з нею в походи.

Козаки виконали заповіт отамана і, зустрічаючись з ворогом, виставляли вперед його руку зі словами: «Душа і рука Сірка з нами!» Козаки вірили: де рука – там і удача. Тому запорожців ще довго боялися і турки, і ляхи. Руку кошового поховали тільки після зруйнування Запорізької Січі ...

По смерті Івана Сірка сім'я Неліпи з покоління в покоління доглядала за останками отамана. І, поміркувавши над пропозицією Михайла Неліпи, Михайло Кутузов відправив козаків за рукою Сірка.

Але дід Михайла Неліпи, старий хранитель останків запорізького отамана, ні за що не погоджувався віддати руку! Довго просили його козаки і, нарешті, таки вмовили. Старий Неліпа видав руку тільки під особисті гарантії фельдмаршала Михайла Кутузова.

Руку три рази обнесли навколо зайнятої французами Москви, і ... французи пішли з російської столиці. Доля війни була вирішена. Так Іван Сірко допоміг російській армії перемогти французів. Ця історія здавалася б неймовірною, але після війни, в 1813 році, Михайло Кутузов клопотав про поховання останків Івана Сірка. З чого б йому було турбуватися про якогось давно померлого запорізького козака? Однак

клопотання було задоволено, і останки Сірка поховали на околиці села Капулівка Нікопольського району.

Третє спасіння

В 1919 році в степах під Уманню сталася блискуча, хоча й замовчувана істориками сусідніх країн, перемога української зброї, яка змінила хід світової історії. Її видобули в суворому бою погано озброєні українські селянські хлопці Запоріжжя та Херсонщини на чолі з керівником селянського повстанського руху 1918-1921 років українського козацького походження, анархістом, політв'язнем – знаменитим Нестором Івановичем Махно (Міхненко), який увійшов в історію як державний, військовий і політичний діяч, видатний тактик ведення партизанської війни.

Після цієї перемоги батька Махно пройшовся по тилах розбитих їм білих частин. У результаті генерал Антон Денікін, керівник Білого руху, збройні сили якого в той час наступали на Москву, щоб задавити більшовицьку революцію та відновити Російську імперію, змушений був направити в українські степи частину своїх кращих сил – козацьку кінноту. Їх-то і не вистачило для того, щоб вибити червоних з Москви, що й зумовило результат громадянської війни.

Таким чином, Москва та радянська влада були врятовані руками махновців.

За військові дії проти Денікіна Нестор Махно був нагороджений орденом Червоного Прапора.

Четверте спасіння

22 червня 1941 року розпочався радянсько-німецький конфлікт у рамках Другої світової війни, який за зразком російської «Вітчизняної війни» з французами 1812 року шляхом додавання приставки «Велика» отримав термін – Велика Вітчизняна війна.

Велике значення щодо успіху німців у цій війні мала Київська оборонна операція 1941 року військ Південно-Західного фронту (створений шляхом перетворення Київського особливого військового округу, командуючий – генерал-полковник Михайло Петрович Кирпонос, який народився в с. Вертіївка Ніжинського району на Чернігівщині – прим. автора), яка була проведена в липні – вересні 1941 року по обороні Києва від німецько-фашистських військ групи армій «Південь».

На підступах до Києва точилися запеклі бої. Близько 200 тисяч киян добровільно вступили в ряди Червоної армії. В Києві було створено народне ополчення, розгорнулися оборонні роботи. Контр – удари військ Червоної армії, стійка оборона Києва не дали змоги ворогові з ходу оволодіти містом.

З середини серпня основні бої розгорнулися північніше та південніше від Києва. 15 вересня танкові армії Вермахту з'єдналися в районі Лохвиці. Війська Південно-Західного фронту потрапили в оточення. 19 вересня радянські війська залишили Київ і почали відхід на схід. У боях загинули Михайло Кирпонос, член Військової ради Михайло Бурмистенко,

начальник штабу фронту Василь Тупиков. **Київська оборонна операція, незважаючи на її невдалий кінець, відіграла значну роль зриві німецько-фашистських планів «блискавичної війни», в тому числі й щодо захоплення Москви.**

Це підтверджує у своїй книзі «Спогади солдата» Гайнц Вільгельм Гудеріан – німецький воєначальник часів Третього Рейху, генерал-полковник німецької армії, військовий теоретик, на час Київської оборонної операції – командувач 2-ю танковою групою:

«... Я відправився до Гітлера і в присутності великого кола осіб: Кейтеля, Йодля, Шмундта та інших, доповів обстановку на фронті перед моєю танковою групою, становище самої групи, а також про характер місцевості; на жаль, при моїй доповіді не було ні Браухича (Вальтер фон Браухич – головнокомандувач сухопутними військами Вермахту, генерал-фельдмаршал – прим. автора) ні Гальдера (Франц Гальдер – начальник штабу Верховного командування сухопутних військ вермахту, генерал-полковник – прим. автора), ні будь-якого іншого представника ОКХ (ОКХ від нім. *OKH* (нім. *Oberkommando des Heeres*) головнокомандування сухопутних сил вермахту з 1936 по 1945 рік – прим. автора). Після того як я закінчив свою доповідь, Гітлер поставив мені наступне питання: «Чи вважаєте ви свої війська здатними зробити ще одне велике зусилля при їх справжньою боєздатності?»

Я відповів: «Якщо війська будуть мати перед собою справжню мету, яка буде зрозуміла кожному солдату, то так!» Гітлер: «Ви, звичайно, маєте на увазі Москву!» Я відповів: «Так. Оскільки ви зачепили цю тему, дозвольте мені викласти свої погляди з цього питання».

Гітлер дав свій дозвіл, і я докладно та переконливо виклав йому всі доводи, що говорять за те, щоб продовжувати наступ на Москву, а не на Київ. Я висловив йому свою думку про те, що з військової точки зору зараз справа йде до того, щоб повністю знищити збройні сили противника, які в останніх боях понесли значні втрати. Я змалював йому географічне положення столиці Росії, яка в значній мірі відрізняється від інших столиць, наприклад, Парижа, і є центром шляхів сполучення та зв'язку, політичним і найважливішим промисловим центром країни; захоплення Москви дуже сильно вплине на моральний дух російського народу, а також на весь світ. Я звернув його увагу на те, що війська налаштовані наступати на Москву і, що всі приготування в цьому напрямку зустрічаються з великим захопленням.

Я намагався пояснити Гітлеру, що після досягнення військового успіху на вирішальному напрямі та розгрому головних сил противника буде значно легше опанувати економічно важливими районами України, так як захоплення Москви – вузла найважливіших доріг – надзвичайно ускладнить росіянам перекидати свої війська з півночі на південь. Я нагадав йому також, що війська групи армій «Центр» вже знаходяться в повній бойовій готовності для переходу в наступ на Москву, в той час як передбачуваний наступ на Київ пов'язаний з необхідністю провести перекидання військ на південний захід,

на що буде потрібно багато часу; причому в подальшому, при наступі на Москву, танковим військам доведеться пройти ще раз цю ж відстань, тобто від Рославля до Лохвиці, рівно 450 км, що викличе повторний знос матеріальної частини та втому особового складу. На досвіді пересування наших військ в напрямку на Унечу я змалював йому стан доріг в районі, зазначеному мені для перекидання своїх військ, і звернув його увагу на ті труднощі в організації постачання, які неминуче повинні будуть збільшуватися з кожним днем, якщо нас повернуть на Україну.

Нарешті, я вказав на важкі наслідки, які повинні виникнути в разі, якщо операції на півдні затягнуться, особливо через погану погоду. Тоді вже буде пізно наносити противнику вирішальний удар у напрямку на Москву в цьому році. На закінчення я звернувся до Гітлера з проханням відсунути назад всі інші міркування, підпорядкувавши їх перш за все вирішенню основного завдання – досягнення вирішального військового успіху. Всі інші завдання будуть тим самим вирішені згодом.

Гітлер дав мені можливість висловитися, не перервавши жодного разу. Потім він узяв слово, щоб докладно викласти нам свої міркування щодо того, чому саме він прийшов до іншого рішення. Він підкреслив, що сировинні ресурси та продовольство України є життєво необхідними для продовження війни. У зв'язку з цим він згадав про необхідність оволодіння Кримом, що є «авіаносцем Радянського Союзу в його боротьбі проти румунської нафти». Я вперше почув від нього фразу: «Мої генерали нічого не розуміють у військовій економіці».

Гітлер закінчив свою промову суворим наказом негайно перейти в наступ на Київ, який є його найближчою стратегічною метою. При цьому мені вперше довелося пережити те, з чим згодом доводилося зустрічатися досить часто: після кожної фрази Гітлера всі присутні мовчки кивали головою на знак згоди з ним, а я залишався зі своєю думкою в однині. Очевидно, він вже не раз виголошував такі промови для обґрунтування своїх більш ніж дивних рішень.

Я дуже шкодував, що під час цієї доповіді, від якої залежало дуже багато, може бути навіть результат війни не були присутні ні фельдмаршал фон Браухича, ні генерал – полковника Гальдера. З огляду на те, що проти мене єдиним фронтом виступало все ОКВ, я вирішив в цей день припинити подальшу боротьбу, бо тоді я все ще вірив, що зможу добитися зустрічі з главою держави віч-на-віч і довести йому правоту своїх поглядів.

Після того як рішення про перехід в наступ на Україну було ще раз підтверджено, мені нічого не залишалось, як найкращим чином його виконати. Тому я звернувся до Гітлера з проханням відмовитися від раніше передбачуваного дроблення моєї танкової групи та наказати направити всю групу для виконання нового завдання з тим, щоб домогтися швидкого успіху ще до настання осені, бо осінні дощі роблять цю бездоріжну країну непрохідною і рух танкових з'єднань буде паралізовано. Мені було обіцяно, що моє прохання буде задоволено. ...

... До 26 вересня закінчилися нашою перемогою бої в районі київського котла. Командувач 5 -ю армією потрапив до нас у полон. Я розмовляв з ним і поставив йому кілька запитань:

1. Коли вони помітили у себе в тилу наближення моїх танків?

Відповідь: Приблизно 8 вересня.

2. Чому вони після цього не залишили Київ?

Відповідь: Ми отримали наказ фронту залишити Київ і відійти на схід і вже були готові до відходу, але потім пішов інший наказ, який скасував попередній і що вимагав обороняти Київ до кінця .

Виконання цього контрнаказу і призвело до знищення всієї київської групи російських військ.

У той час ми були надзвичайно здивовані такими діями російського командування. Противник більше не повторював таких помилок. Ми ж, на жаль, змушені були самі пережити сумний досвід такого ж втручання в хід бойових дій (Гайнц Гудеріан має на увазі втручання надзвичайного вищого військового органу Збройних сил СРСР – Ставки Верховного Головнокомандування у випадку з Київською оборонною операцією та Верховного головнокомандування вермахту при проведенні операцій німецько-фашистськими військами – прим. автора).

Бої за Київ, безсумнівно, означали собою великий тактичний успіх. Однак питання про те, чи мав цей тактичний успіх також і велике стратегічне значення, залишається під сумнівом. Тепер все залежало від того, чи вдасться німцям домогтися вирішальних результатів ще до настання зими, мабуть, навіть до настання періоду осіннього бездоріжжя. Правда, планований наступ з метою затиснути Ленінград в більш тісне кільце було вже припинено. Головне командування сухопутних військ очікувало, що на півдні противник вже не в змозі буде організувати сильну та стійку оборону проти військ групи армій «Південь»; воно хотіло, щоб група армій «Південь» ще до настання зими опанувала Донбасом і вийшла на рубіж р. Дон.

Проте головний удар мала завдати посилена група армій «Центр» у напрямку на Москву. Чи залишився для цього необхідний час ?...»

За словами Гайнца Гудеріана загальна кількість полонених, захоплених в районі Києва, перевищила 290 000 чоловік.

За даними, опублікованими в 1993 році Генеральним штабом Збройних Сил Російської Федерації, радянські втрати склали понад 700 000 осіб, з них 627 800 безповоротно.

Серед загиблих великий відсоток складають українці. Такою була ціна четвертого спасіння Москви українцями.

Олексій ОРЕХОВИЧ

Виконуємо зобов'язання перед земляками

Дата публікації 20.10.2015 | Автор [Олексій Орехович](#)

Сосницький район Чернігівщини більше року був з в. о. голови райдержадміністрації. І ось розпорядженням Президента України від 26 травня 2015 року №573/2015-рп головою Сосницької районної державної адміністрації призначено Валентина Очередька. А Валентин Анатолійович своїм заступником призначив Олега Траману, в якого чималий досвід роботи на різних відповідальних посадах, в тому числі й головою районної ради. Всі ці призначення сприяли багатьом позитивним зрушенням у районі, а також і щодо активізації співпраці з земляцьким відділенням.

Першими нашими кроками було **звернення** до новопризначеного голови райдержадміністрації з приводу вирішення подальшої долі Алеї визначних сосничан, а також запропонована серйозна допомога у забезпеченні комунальних закладів охорони здоров'я району необхідним медичним обладнанням та іншим.

Сьогодні разом з активістами відділення Василем Кочубком і Олександром Чуприною доставили в Сосницю всі виготовлені пам'ятні дошки для майбутньої Алеї визначних сосничан, а також частину медичного обладнання, що призначене для Комунального лікувально – профілактичного закладу «Сосницька центральна районна лікарня» Сосницької районної ради.

Пам'ятні дошки на тимчасове зберігання із задоволенням прийняв Віталій Супрун – директор Сосницького краєзнавчого музею імені Юрія Степановича Виноградського. При цьому Віталій Володимирович зауважив, що ці дошки не можуть на довго затримуватися в музеї, а повинні якнайшвидше бути змонтовані на Алеї визначних сосничан.

20.10.2015 №02/10

Директору Сосницького
красназавчого музею
ім. Ю.С. Виноградського
Супруну В.В.

Про передачу пам'ятних дощок на тимчасове зберігання

Шановний Віталію Володимировичу!

На пропозицію Сосницької районної ради, за ескізами О.Ф. Ореховича, що погоджені Сосницькою районною та селищною радою, на кошти групи членів Сосницького відділення Чернігівського земляцтва в місті Києві (О.Ф. Орехович, І.О. Ямковий, Г.Д. Орехович, М.І. Гніп) наприкінці 2013 року було виготовлено з чорного мармуру 20 пам'ятних дощок для Алеї героїв і слави Сосниччини (О.П. Довженко, Т.П. Хандога, Т.Я. Литовчик, І.А. Савченко, В.М. Вальков, В.Д. Петрюк, Г.Є. Мурай, П.Ф. Сиворакша, М.С. Ірха, О.А. Буцула, М.Ф. Полторацький, О.Ф. Шафонський, М.О. Домонтович, Ю.С. Виноградський, Б.Л. Смирнов, Б.Д. Добичін, В.Я. Тарасенко, О.Г. Руденко (Олекса Десняк), М.С. Гамалій, Б.В. Іваненко).

У зв'язку з початком декомунізації в Україні, питання щодо створення Алеї було відтерміновано. Також з'явилася думка щодо зміни її назви на Алею визначних сосничан. Однак, з врахуванням уже існуючої в Україні законодавчої бази стосовно декомунізації, на часі остаточне вирішення подальшої долі Алеї взагалі, а також кожної з дощок, зокрема.

З огляду на вищезазначене, прошу:

прийняти до музею на тимчасове зберігання та для показу відвідувачам пам'ятні дошки з чорного мармуру розміром 700x500 мм в кількості 20 штук;

у разі якщо буде прийнято остаточне рішення щодо створення в Сосниці Алеї визначних сосничан, передати погоджені пам'ятні дошки для встановлення, а не погоджені залишити в музеї.

З повагою

заступник голови Ради
товариства «Чернігівське
земляцтво» в м. Кисві,
голова Сосницького
відділення

О.Ф. Орехович

Всі учасники урочистої передачі дощок із захопленням здійснили екскурсію по кімнатах музею.

На подвір'ї музею Василь Юхимович з великим захопленням зустрів трактор виробництва ХТЗ – саме такий, на якому в свої молоді роки в Авдіївській МТС Понорницького району працювала його мама Марія Федорівна Кочубко.

З музею ми попрямували до центральної районної лікарні.

На сходах поліклінічного відділення вже чекав виконувач обов'язків головного лікаря Олександр Демідкін. Олександр Олександрович нас радо привітав.

Тим часом, в актовій залі зібрались вільні від роботи лікарі.

Промовці багато не говорили, а медики були задоволені привезеним, яке на наше прохання передав Сосницькій ЦРЛ Благодійний фонд «О'ЧАГ».

**ТОВАРИСТВО
«ЧЕРНІГІВСЬКЕ
ЗЕМЛЯЦТВО»**

Сосницьке відділення

оф. 309, павільйон 2, МВЛ Броварський проспект, 15, м. Київ, 02660, тел. +380674767959, e-mail: ofo55@ukr.net

19.10.2015 №01/10

**Президенту Благодійного
фонду «О'ЧАГ»
Чуприні О.Г.**

Про передачу медичного обладнання Комунальному лікувально – профілактичному закладу «Сосницька центральна районна лікарня» Сосницької районної ради

Шановний Олександрє Григоровичу!

Просимо згідно із Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» від 05.07.2012 р. № 5073-VI у вигляді благодійної допомоги передати Комунальному лікувально – профілактичному закладу «Сосницька центральна районна лікарня» Сосницької районної ради (вул. Щорса, буд. 5, смт Сосниця, Чернігівська область, 16100. Код ЄДРПОУ 02006515. Тел.: (04655) 21148; 21146. Головний лікар Літвінець Руслан Петрович) наступне медичне обладнання:

1. Бікси медичні	– 10 шт.
2. Інфузомат	– 1 шт.
3. Портативний електрокардіограф	– 1 шт.
4. Підігрівач препаратів крові та інфузійних розчинів	– 1 шт.
5. Прилад для неінвазивного визначення білірубіна в крові	– 1 шт.

З повагою

заступник голови Ради
товариства «Чернігівське
земляцтво» в м. Києві,
голова Сосницького
відділення

О.Ф. Орсхович

В музеї та лікарні з нами були голова райдержадміністрації Валентин Очередько, його заступник Олег Трамана та селищний голова Віктор Гординський.

На зворотному шляху до столиці ми здійснили короткочасну зупинку в селі Велике Устя, щоб поспілкуватися з активісткою відділення, керівником краєзнавчого гуртка Великоустівською ЗОШ I-III ступенів на базі районного Будинку школярів Валентиною Мовчан і депутатом районної ради Валентиною Циганок, яка має велике бажання відродити своє рідне село.

Олексій ОРЄХОВИЧ
Фото автора

4 коментарі до *Виконуємо зобов'язання перед земляками*

Олександр Нараєвський коментує:

[22.10.2015 о 12:54](#)

Олексію, вам респект і уважуха за вашу звитяжно-активну діяльність.

Ковтун Сергій Іванович коментує:

[26.10.2015 о 09:38](#)

Подібна робота викликає повагу.

Микола Волощук коментує:

[26.10.2015 о 14:14](#)

Така робота потребує ще й підтримки.

Микола Гнип коментує:

[04.11.2015 о 12:28](#)

На сайті Сосницької РДА є повідомлення про те, що меморіальні дошки “незабаром будуть встановлені в селищі” <http://sosadm.cg.gov.ua/index.php?id=162045&tp=0>.

Це дуже добре. Значить робота була не марною.

Колективна пам'ять земляків та її результати

Дата публікації 24.11.2015 | Автор [Олексій Орехович](#)

«Людина, яка була б позбавлена пам'яті, постійно перебувала б у стані новонародженого».

Іван Сеченов

Мало хто з вищих істот (людей) не знає про те, що пам'ять – це психічний процес, який полягає в закріпленні, збереженні та наступному відтворенні минулого досвіду, дає можливість його повторного застосування в життєдіяльності людини та є одним із п'яти пізнавальних процесів і потужним знаряддям її інтелекту.

Не заглиблюючись в теорію щодо пам'яті, хотілось би коротко зупинитися на практичних результатах наявності її колективного виду в роки, коли українське суспільство періоду незалежності (1991–2015) стало «хворим на історію», таким, що болісно реагує на будь-які проблеми, пов'язані з власним минулим.

А мова, перш за все, піде про співпрацю Сосницького відділення земляцтва з представницькими та державним органами влади району щодо вшанування пам'яті визначних сосничан, які своєю працею та геройськими вчинками прославили Довженків край.

Завдячуючи наявності колективної пам'яті у депутатів Сосницької районної та селищної рад двох минулих скликань, а також Козляницької сільської ради минулого

скликання, за нашими клопотаннями були зроблені перші кроки щодо вшанування пам'яті визначних сосничан, результатами яких стали прийняті наступні позитивні рішення:

- підтримати ініціативу (ініціатори-Олексій Орехович, Микола Волощук, Петро Пархоменко) щодо присвоєння Олександру Довженку посмертно звання Герой України (2009, 2012, 2014);

- повернути до комунальної власності Козляницької сільської ради колишній будинок родини Смирнових для створення в ньому музею (2012);

- за клопотаннями Сосницького відділення земляцтва присвоїти імена: Марка Полторацького Сосницькій дитячій музичній школі (2011), Бориса Іваненка – вулиці в смт Сосниця (2013), Бориса Смирнова – комунальному закладу охорони здоров'я «Сосницький районний центр первинної медико-санітарної допомоги» Сосницької районної ради (2013);

- встановити виготовлені Сосницьким відділенням: пам'ятні знаки загиблим воїнам-афганцям, які народилися на Сосниччині (2008) та землякам-сосничанам, що брали участь у ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС (2008), пам'ятні дошки на Сосницькій дитячій музичній школі імені Марка Полторацького (2011), на Сосницькому краєзнавчому музеї імені Юрія Виноградського (2013).

Крім того, нами були виготовлені експонати для:

- музейної кімнати Бориса Смирнова в Козляничках (2012);

- Сосницького краєзнавчого музею імені Юрія Виноградського, з яких змонтовані три експозиції, що присвячені Василю Тарасенку (2012), Тимофію Хандозі (2013), Борису Іваненку (2013);

- Сосницького літературно-меморіального музею Олександра Довженка (2013).

Наступним кроком, який мав підтвердити наявність надійної колективної пам'яті в депутатів районної та селищної рад, було спорудження Алеї визначних сосничан у смт Сосниця.

За погодженням районної та селищної рад для майбутньої Алеї нами були виготовлені пам'ятні дошки (2013) з чорного мармуру, встановлення яких планувалося в 2014 році до 120-річчя від дня народження Олександра Довженка.

Двадцять пам'ятних дошок присвячено:

- Героям Радянського Союзу – Тимофію Хандозі (22.06.1909-28.12.2004), Івану Савченку (06.02.1914-19.01.1945), Василю Валькову (09.01.1919-24.04.1945), Василю Петрюку (01.05.1922-05.02.1991), Миколі Ірсі (16.05.1925);

- Герою Соціалістичної Праці Олексію Буцулі (18.06.1930-09.02.1990);

- кавалерам ордена Слави трьох ступенів – Тихону Литовчику (17.03.1911-30.07.1980), Григорію Мураю (04.03.1923-25.08.1977), Петру Сиворакші (26.02.1924-10.05.2004);

- Марку Полторацькому (28.04.1729-24.04.1795) – козаку Сосницької сотні Чернігівського полку, видатному хоровому диригенту, оперному співаку, музичному діячу, ім'я якого назавжди увійшло до скарбниці світових надбань людства в галузі мистецтва. Він

був талановитою, непересічною особистістю, прекрасним педагогом, чудовим співаком, засновником Санкт – Петербурзької хорової капели (нині капела імені Михайла Глінки);

- Опанасу Шафонському (24.12.1740-08.04.1811) – українському юристу, економісту, історичу, краєзнавцю, етнографу, лікарю-епідеміологу, доктору права, філософії та медицини, що уславився як талановитий медик. Опанаса Филімоновича вважають одним з основоположників вітчизняної епідеміології та санітарії;

- Михайлу Домонтовичу (24.11.1830-08.10.1902 – генералу від інфантерії, військовому історичу, дослідничу, що зробив опис Чернігівської губернії. Михайло Олексійович походив із старовинного козацького роду Домонтовичів. Предок цього роду Іван Михайлович Домонтович (1612–1683) був першим слабинським сотничом з 1669 року у складі Чернігівського полку, а пізніше – генеральний суддя Війська Запорозького;

- Юрію Виноградському (05.05.1873-04.03.1965) – українському краєзнавцю, діалектологу, громадському діячу, організатору (1920) та першому директору Сосницького краєзнавчого музею, що з 1993 року носить його ім'я;

- Борису Смирнову (15.12.1891-02.05.1967) – нейрохірургу, невропатологу, санскритологу, доктору медичних наук, академіку Академії наук, заслуженому діячу науки Туркменії, перекладачеві давньоіндійського епосу «Махабхарата»;

- Олександрю Довженку (10.09.1894-25.11.1956) – українському письменничу, кінорежисеру, кінодраматургу, художничу, класичу світового кінематографу;

- Борису Добичіну (05.05.1898-14.09.1981) – доктору медичних наук, професору, головному хірургу 4-го Українського фронту в 1943-1945 роках;

- Василю Тарасенку (18.04.1907-21.03.2001) – дипломату, вченому, педагогу, доктору історичних наук, професору. Василь Якимович був главою української делегації на позачерговій сесії Генеральної Асамблеї ООН та зіграв вирішальну роль під час голосування з питання утворення держави Ізраїль 14 травня 1948 році;

- Олексію Руденку (Олексі Десняку) (17.03.1909-25.05.1942) – українському письменничу, військовому журналісту;

- Марії Гамалій (01.06.1910 – 18.04.1991) – державному діячеві, депутату Верховної Ради України в 1947-1955 роках;

- Борису Іваненку (20.10.1933 – 13.03.2008) – українському архівісту, історичу, журналісту, державному та громадському діячу, заслуженому працівничу культури України, людині з роду Довженків, ініціатору відтворення Сосницького району в 1965 році.

Наразі спорудження Алеї перенесене на невизначений термін, а тому пам'ятні дошки 20 жовтня 2015 року нами були передані на тимчасове зберігання до Сосницького краєзнавчого музею імені Юрія Виноградського з побажанням, що і в новообраного складу Сосницької районної та селищної рад буде все гаразд з колективною пам'яттю.

Тим часом, на Сосниччину чекає знакова подія – 24 грудня виповнюється 275 років від дня народження Опанаса Филімоновича Шафонського, про якого не згадати в епоху реформ практично неможливо.

Олексій ОРЕХОВИЧ

2 коментарі до *Колективна пам'ять земляків та її результати*

Микола Гнип *коментує:*

[02.12.2015 о 12:12](#)

Будемо сподіватися, що колективна пам'ять у наших земляків без “провалів”.

Микола Волощук *коментує:*

[09.12.2015 о 12:06](#)

Велику роботу виконав голова Сосницького відділення щодо належного вшанування пам'яті визначних сосничан. Сподіваюсь, що вона не буде залишена поза увагою не тільки органів державної влади та місцевого самоврядування району, а й Ради земляцтва. Адже це ще далеко не повний перелік зробленого.

Рятувальник Москви із Сосниці

У листопаді 1770 року чума почала показуватися в деяких будинках, але настільки в малому вигляді, що не привертала до себе уваги.

17 грудня того ж року старший медик і генеральний штаб-лікар Опанас Филімонович Шафонський діагностував морвицю в госпіталі на Введенських горах і повідомив про це завідувача всією медичною частиною Москви штаб-фізика Андрія Андрійовича Ріндера.

Однак московська влада не бажала прислухатися до голосу розуму, вважаючи відкриття Опанаса Шафонського неспроможними. Всі висловлювані ним попередження належного розуміння не знаходили.

Не можна сказати, що влада не діяла. У кількох монастирях розміщувалися чумні лікарні. "Сумнітельних людей" доставляли в "особливий дім" в селі Троїцьке – Голенищєво поблизу Воробійових гір. Влаштувалися карантинні будинки також в інших місцях. 19 серпня 1771 року закривають присутні місця, крамниці, магазини, трактири, мануфактури. Встановлюють карантинний режим. Проте все це не принесло помітного результату. Москвичі приховували захворілих, боячись спалення своїх зачумлених будинків і майна. Померлих закопували в садах, дворах, кидали в колодязі, ховали в льохах або просто вночі виносили на вулицю...

У Москві аживаються необхідні екстрені заходи: відкриваються нові карантинні будинки, за міською межею заснуються спеціалізовані лікарні, посилюється карантинний режим. Московському поліцейстеру дається вказівка використовувати в цілях припинення поширення епідемії всі наявні сили поліції.

У цих важких умовах, постійно ризикуючи життям, працювали московські лікарі, першим серед них називають Опанаса Шафонського. Адже він раніше всіх діагностував чуму в Москві та фактично став провідним медиком у боротьбі з епідемією.

Опанас Филімонович, як учений, що вивчає епідеміологію, зробив відкриття, яке започаткувало новий шлях боротьби з чумою. За його наполяганням в лікувальних установах стали розділятися тяжкохворі і видужуючі люди. Цей захід різко знизив кількість повторних захворювань.

Діяльна участь у боротьбі з епідемією чуми, цього безжалюгідного бича середньовічної Європи, дала Опанасу Шафонському багаточисельний дослідний матеріал. Свої спостереження, досвід практичної роботи у боротьбі з чумою він виклав у фундаментальній праці "Опис морової виразки, що була у столичному місті Москві з 1770 по 1772 рр., з доданням

усіх для припинення нею тоді встановлених установ". Ця наукова праця була надрукована в Москві в 1775 році. Ім'я автора стало користуватися великою популярністю в медичних колах, насамперед серед тих, кому доводилося боротися з різними епідеміями. Стосувалося це і військової медицини. "Опис" швидко переклали німецькою й іншими іноземними мовами.

За свою довгу історію Москва пережила безліч народних лих: спустошливі ворожі навали, землетруси, повені, пожежі... Серед них – епідемія чуми 1770–1772 років, що супроводжувалася "чумних бунтом".

Опанаса Шафонського по праву вважають одним із основоположників епідеміології та санітарії Російської імперії. Він всебітно визнаний лікар-епідеміолог, завдячуючи якому поборили чуму в Москві, а також використовували його дослідження та рекомендації у боротьбі з "чорною смертю" в інших частинах земної кулі.

Він багато дбав про благоустрій госпіталю, де працював, і його нововведення, що полегшували внутрішню госпітальну службу, зміцнили пам'ять про нього в Москві на довгий час. У 1776 р. він був призначений штаб-фізиком Москви і керуючим медичною конторою (тобто головним лікарем).

А народився Опанас Шафонський 13 (24 за новим стилем) грудня 1740 року в місті Сосниця. Тут він провів свої дитячі роки та літа не молоді.

На час народження Опанаса Шафонського його батько Филімон Шатилівський був Сосницьким сотником Чернігівського полку. За наявними даними садиба сотника стояла на південно-східній околиці Сосниці і упиралась у річку Убідь.

Зростав хлопчик надзвичайно розумним і спостережливим, хоч був і кволим за станом здоров'я. Тому й вирішив батько, помічаючи в синові феноменальну пам'ять і неабиякі здібності, віддати його в науку. Знайомий німець умовив батька відправити хлопця за кордон із метою отримання належної освіти. Так десятирічний українець Опанас Шафонський опинився в німецькому місті Галле.

За протекцією того ж самого знайомого німця, Опанаса зарахували до середнього навчального закладу Галльської педагогії. Рідкісно обдарований учень після закінчення цього закладу вступив

до Галльського університету на філософський факультет.

Однак молодий учений на цьому не зупинився. Прийнявши рішення здобути медичну освіту, він поїхав до міста Страсбург та вступив до університету на медичний відділ.

Після навчання, отримавши три докторські дипломи, він повернувся на батьківщину в 1763 році і пробував себе на багатьох теренах: був економістом, етнографом, лікарем ... нарешті пішов працювати військовим лікарем.

Саме в той час Росія готувалася до війни з Туреччиною. Коли почалася війна, Опанас Филімонович працював штабним лікарем у зоні військових дій. Згодом оселився в Москві.

Доклавши стільки зусиль в боротьбі з тяжкою хворобою і здобувши цим світову славу, Опанас Шафонський переходить на юридичну роботу.

Душа його ликула до рідного Чернігово-Сіверського краю, до Сосниці, де в благочестивій козацькій сім'ї народився, провів ранні дитячі роки і звідки пішов у великий світ. З 1782 року він радник, а в 1787–1797 роках – голова Палати карного суду Чернігівського намісництва, яке було створене 1781 року.

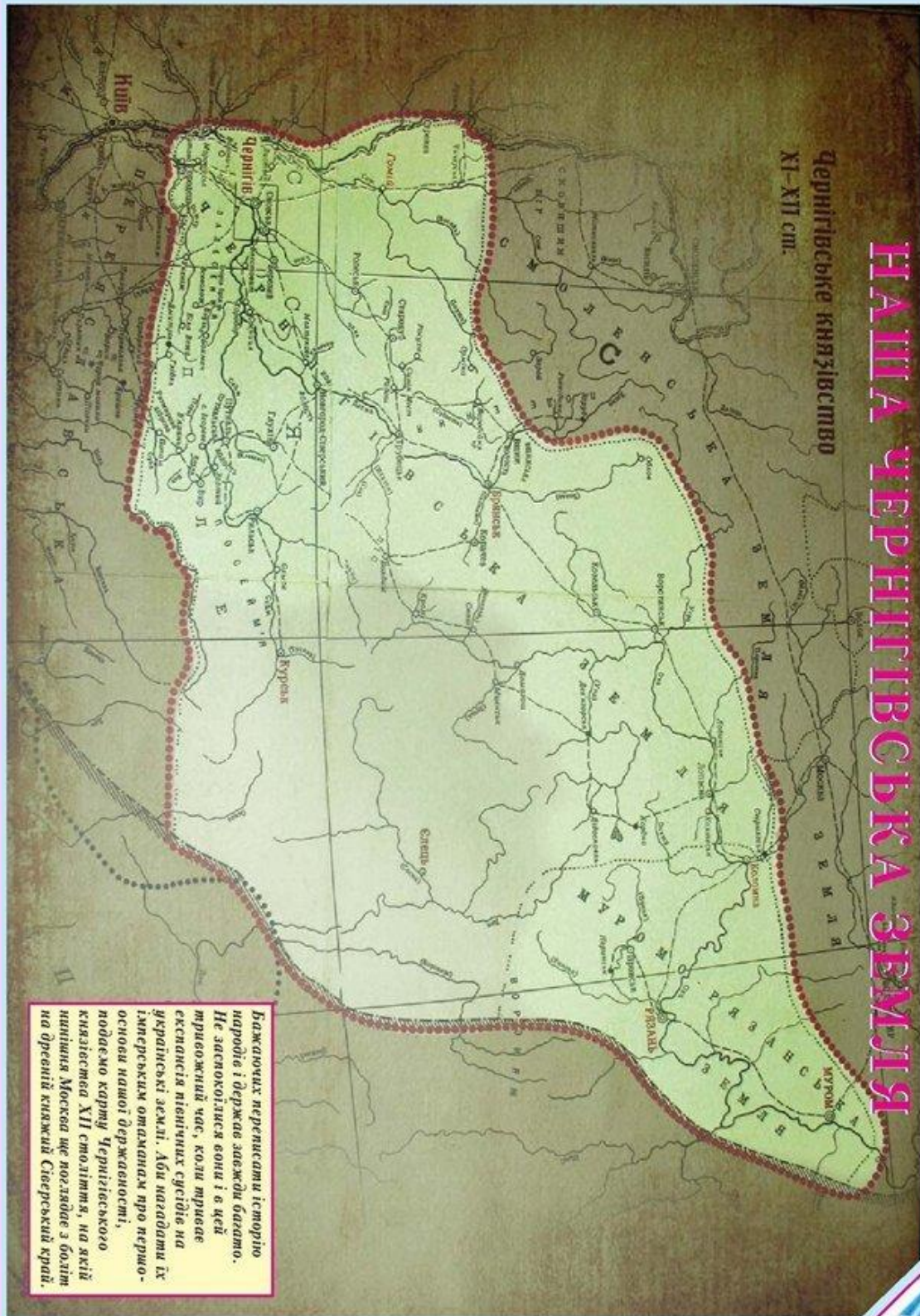
Талановиту високоосвічену людину не міг не помітити генерал-губернатор Малоросії граф Петро Олександрович Рум'янцеv-Задунайський. Він доручив Опанасу Филімоновичу зробити ґрунтовне і широке топографічне дослідження Лівобережжя України. Опанас Шафонський створив першокласну на той час історико – краєзнавчу працю, яка поклала початок систематичному вивченню минулого Чернігівщини "Чернігівського намісництва топографічний опис". У копітливо зібраних і старанно опрацьованих матеріалах подані цінні відомості про історію, господарство, населення, соціально-економічне становище Лівобережної України другої половини XVIII століття.

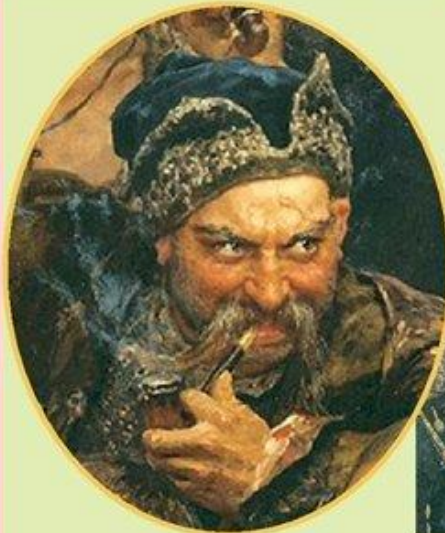
Крім "Чернігівського намісництва топографічного опису", відома також його інша праця подібного характеру, а саме: "Медико-топографічний опис Москви", який був частково оприлюднений у 1782 р.

Разом з Богданом Хмельницьким, Петром Дорошенком, Іваном Мазепою, Данилом Апостолом він входить у сотню найбільш видатних представників козацтва за всю його історію.

Здійснивши безсмертний захиттєвий подвиг для народу, 27 березня (8 квітня) 1811 року Опанас Филімонович помер у с. Якличі. Поховали його у Чернігові на цвинтарі Воскресенської церкви.

Олексій ОРЕХОВИЧ

Чотири спасіння Москви українцями

Перше спасіння в час епідемії чуми 1770–1772 років пов'язане з ім'ям сосничанина лікаря Опанаса Шафонського, про що вже розповідав наш часопис.

Друге спасіння, що носить легендарний характер, пов'язане з постаттю славетного кошового отамана Запорізької Січі Івана Сірка. Сталося це в час Вітчизняної війни. Коли російська армія під натиском військ Наполеона відкотилася аж під Бородіно і вся російська імперія опинилася під загрозою повного краху, козак Михайло Неліпа розповів фельдмаршалу Михайлу Кутузову історію про чудодійну силу правиці козацького ватага. Іван Дмитрович заповів козакам після своєї смерті відрізати його правицю й ходити з нею в походи. Козаки виконали той заповіт і, зустрічаючись із ворогом, виставляли руку зі словами: "Душа і рука Сірка з нами!" І неодмінно перемогли. Руку кошового поховали тільки після зруйнування Січі москалями.

А родина Неліпів з покоління в покоління доглядала за останками отамана в Капулівці.

Поміркувавши, Кутузов послав козаків по чудодійну руку. Але дід Михайла Неліпи довго не погоджувався віддавати її. Нарешті внук умовив родича й той видав чудодійну правицю тільки під особисті гарантії фельдмаршала. Її тричі обнесли навколо зайнятої французами Москви, і ті без примусу покинули російську столицю. Ця історія здавалася б неймовірною, але чому ж тоді після війни, в 1813 році, Кутузов клопатав про поховання праху Івана Сірка?

Третє спасіння відбулося в 1919 році. В степах під Уманню сталася блискавка, хоча й замовчувана істориками сусідніх країн, перемога української зброї над білогвардійцями генерала Антона Денікіна. Її здобули в бою погані озброєні, практично не навчені ук-

раїнські хлопці Запоріжжя та Херсонщини під командуванням ватажка повстанського селянського руху 1918–1921 років анархіста, політв'язня Нестора Івановича Махна (Міженка), який увійшов в історію як видатний тактик ведення партизанської війни.

Після тієї перемоги батько Махно пройшов по тилах розбитої білої армії. В результаті цього керівник Білого руху генерал Денікін, збройні сили якого наступали на Москву, щоб задавити більшовицьку революцію та відновити імперію, змушений був направити в українські степи частину своїх кращих сил – козацьку кінноту.

За свою історію Москва пережила багато випробувань. Деякі з них були відвернені завдяки українцям. Зупинимось на чотирьох із них.

Іх-то і не вистачило для того, щоб вибити червоних з Москви та змінити результат громадянської війни. А за військовій дії проти Денікіна Нестор Махно був нагороджений врятованими більшовиками одним із перших орденів Червоного прапора.

Четверте спасіння Москви українцями пов'язане з Великою Вітчизняною війною. Про це не слід забувати особливо зараз, коли нинішній кремлівський зверхник заявляє на весь світ, що ту війну з фашистами росіяни могли виграти без українців. Йдеться про визначальну роль Київської оборонної операції, що тривала в липні–вересні 1941 року. Саме тоді відзначився командуючий Південно-Західного фронту генерал-полковник Михайло Петрович

Кирпонос, уродженець села Вертіївка на Ніжинщині.

На підступах до Києва точилися запеклі бої. Близько 200 тисяч киян добровільно вступили в ряди Червоної армії. В місті було створено народне ополчення, розгорнулися оборонні роботи. Контрудари армії, стійка оборона не дали змоги ворогові з ходу оволодіти містом.

З середини серпня основні бої розгорнулися північніше та південніше від Києва. 15 вересня танкові армії Вермахту з'єдналися в районі Лохвиці. Війська Південно-Західного фронту потрапили в оточення. 19 вересня наші частини залишили Київ і почали відхід на схід. У боях загинули Михайло Кирпонос, член Військової ради Михайло Бурмистенко, начальник штабу фронту Василь Тушиков. Та київська оборонна операція, незважаючи на невдалий кінець, відіграла значну роль у зриві німецьких планів "блискавичної війни", в тому числі й швидкого захоплення Москви. Таким було четверте спасіння ціною крові сотень тисяч українців – арміяців і ополченців, ціною неймовірних руйн на священних кручах літописної Києва.

За свідченням визначного німецького воєначальника часів Третього Рейху, на час Київської оборонної операції командувача 2-ї танкової групи Гайнца Вільгельма Гудеріана, загальна кількість полонених, захоплених в районі Києва, перевищила 290 000 чоловік. За даними, опублікованими в 1993 році Генштабом Збройних сил Російської Федерації, радянські втрати склали понад 700 000 осіб, з них 627 800 безповоротно. Серед загиблих великий відсоток складають українці.

Такою була ціна четвертого спасіння Москви українцями.

Олексій ОРЕХОВИЧ

12

Колективна пам'ять

Не заглиблюючись в теорію, хотілось би коротко зупинитися на тому, як практично українське суспільство періоду незалежності стало "хворим на історію", таким, що болісно реагує на будь-які проблеми, пов'язані з власним минулим. А мова, перш за все, піде про співпрацю Сосницького відділення землярства з представницькими та державними органами влади району щодо вшанування пам'яті визначних сосничан, які своєю працею та героїськими вчинками прославили Довженків край.

та її результати

Дякуючи підтримці депутатів Сосницької районної та селищної рад двох минулих скликань, а також Козляницької сільської ради минулого скликання, за нашими клопотаннями були зроблені перші кроки щодо вшанування пам'яті визначних сосничан, результатами яких стали прийняті наступні позитивні рішення: підтримати ініціативу (ініціатори – Олексій Орехович, Микола Волощук, Петро Пархоменко) щодо присвоєння Олександрові Довженку посмертно звання Герой України; повернути до комунальної власності Козляницької сільської ради колишній будинок родини Смирнових для створення в ньому музею; за клопотаннями Сосницького відділення землярства присвоїти імена: Марка Полторацького Сосницькій дитячій музичній школі, Бориса Іваненка – вулиці в с.мт. Сосниця, Бориса Смирнова – комунальному закладу охорони здоров'я "Сосницький районний центр первинної медико-санітарної допомоги" Сосницької районної ради; встановити виготовлені Сосницьким відділенням пам'ятні знаки загиблим воїнам-афганцям, які народилися на Сосниччині та землякам-сосничанам, що брали участь у ліквідації наслідків аварії на ЧАЕС, пам'ятні дошки на Сосницькій дитячій музичній школі імені Марка Полторацького, на Сосницькому краєзнавчому музеї імені Юрія Виноградського.

Крім того, нами були виготовлені експонати для музейної кімнати Бориса Смирнова в Козляничині; Сосницького краєзнавчого музею імені Юрія Виноградського, з яких змонтовані три експозиції, що присвячені Василю Тарасенку, Тимофію Хандозі, Борису Іваненку;

Сосницького літературно-меморіального музею Олександра Довженка.

Наступним кроком, який мав підтвердити наявність надійної колективної пам'яті в депутатів районної та селищної рад, було спорудження Алеї

*"Людина, яка була б позбавлена пам'яті, постійно перебувала б у стані новонародженого".
Іван Сеченов*

визначних сосничан у с.мт. Сосниця. За погодженням районної та селищної рад для майбутньої Алеї нами були виготовлені пам'ятні дошки з чорного мармуру, встановлення яких планувалося в 2014 році до 120-річчя від дня народження Олександра Довженка.

Двадцять пам'ятних дошок присвячено: Героям Радянського Союзу – Тимофію Хандозі, Івану Савченку, Василю Валькову, Василю Петрюку, Миколі Ірсі, Герою соціалістичної праці Олексію Бучулі, кавалерам ордена Слави трьох ступенів – Тихону Литовчику, Григорію Мураку, Петру Сиворакші, Марку Полторацькому – козаку Сосницької сотні Чернігівського полку, видатному хоро-

вому диригенту, оперному співаку, музичному діячу, Оланасу Шафонському – українському юристу, економісту, історичу, краєзнавцю, етнографу, лікарю-епідеміологу, доктору права, філософії та медицини, Михайлу Домонтовичу – генералу від інфантерії, військовому історичу, досліднику, що зробив опис Чернігівської губернії, Юрію Виноградському – українському краєзнавцю, діалектологу, громадському діячу, організатору та першому директору Сосницького краєзнавчого музею, що з 1993 р. носить його ім'я, Борису Смирнову – нейрохірургу, невропатологу, санскритологу, доктору медичних наук, академіку Академії наук, заслуженому діячу науки Туркменії, перекладачеві давньоіндійського епосу "Махабхарата", Олександрові Довженку – українському письменнику, кінорежисеру, кінодраматургу, художнику, класику світового кінематографу, Борису Добичину – доктору медичних наук, професору, головному хірургу 4-го Українського фронту в 1943–1945 рр., Василю Тарасенку – дипломату, вченому, педагогу, доктору історичних наук, професору, Олексію Руденку (Олексій Десняку) – українському письменнику, військовому журналісту, Марії Гамалій – державному діячу, депутату Верховної Ради України в 1947–1955 рр., Борису Іваненку – українському архівісту, історичу, журналісту, державному та громадському діячу.

Наразі спорудження Алеї перенесене на невизначений термін, а тому пам'ятні дошки нами були передані на тимчасове зберігання до Сосницького краєзнавчого музею імені Юрія Виноградського з побажанням, що і в новообраного складу Сосницької районної та селищної рад буде все гаразд з колективною пам'яттю.

Тим часом на Сосниччину чекає знакова подія – 24 грудня виповнюється 275 років від дня народження Оланаса Філімоновича Шафонського, про якого не згадати в епоху реформ практично неможливо.

Олексій ОРЕХОВИЧ

Від редакції:
друкуючи черговий дослідницький матеріал Олексія Федоровича, який ще раз підтверджує велику роль нашого землярства у ствердженні славетної історії України та її творців, сердечно вітаємо активного журналіста, члена редакційної ради газети, заступника голови Ради Чернігівського землярства, щирого патріота Сіверської землі з днем народження.

З роси і води Вам!